



KOMPLEMENT TILL

Riksantikvarieämbetets
**GRUVBYGGNADER
I BERGSLAGEN**

Bergsbruk.se

Komplement till Riksantikvarieämbetets rapport ”Gruvbyggnader i Bergslagen”

Utgiven av Bergsbruk.se

Första utgåvan

Omslag: Den rekonstruerade gruvlaven över Knechtschaktet vid Sala silvergruva 2003. Foto: John Thoweman

© 2004 John Thoweman, Bergsbruk.se

Text, illustrationer och foto där ej annat anges, John Thoweman.

Kompletterande fakta av Per Wirback.

Gruvkartor från Bergsstaten, Falun.

Denna publikation är ett komplement, tillkommet på privat, ideellt, initiativ, till Riksantikvarieämbetets rapport *RAÄ 1993:2 ”Gruvbyggnader i Bergslagen”* av Kjell Sundström.

Distribution gratis som pdf-fil på webbplatsen www.bergsbruk.se

Publikationen får inte säljas för privat vinning, ej heller förändras utan tillstånd av författaren. Spridning för privat, icke-kommersiellt bruk är tillåtet om www.bergsbruk.se anges som ursprung. Citerande ur verket är tillåtet om källan anges.

INNEHÅLL

Förord	4	Gruvor i Gävleborgs län	21
Gruvor i Uppsala län	5	Bodåsgruvan	21
Dannemora	5	Vingesbacke, Nyäng	
Herräng	6	och Långnäs	21
Ramhäll	8	Källor	22
Gruvor i Södermanlands län	9		
Förola	9		
Kantorps	9		
Gruvor i Värmlands län	10		
Värmlandsberg	10		
Gruvor i Örebro län	10		
Bastkärn	10		
Håkansboda	12		
Mossgruvan	13		
Pershyttan	13		
Polhemsgruvan	14		
Striberg	14		
Stråssa	14		
Zinkgruvan	14		
Ösjöberg	15		
Gruvor i Västmanlands län	15		
Norberg	15		
Sala silvergruva	16		
Gruvor i Dalarnas län	17		
Bispberg	17		
Falun	17		
Grängesberg	17		
Grängsgruvan	17		
Håksberg	17		
Intrånget	18		
Lekomberg	18		
Lustigkulla	19		
Saxberget	19		
Smältarmossen	19		
Stollberg	19		
Svärdsjögruvan	19		
Tuna Hästberg	20		
Vassbo	20		
Tomtebo	20		
Vintjärn	21		

Förord

Denna publikation är en följd av många besök vid nedlagda gruvor under de första åren på 2000-talet, varav många med RAÄs rapport "Gruvbyggnader i Bergslagen" (GbiB) som grundläggande guide och vägledning. Under dessa olika besök ställs man dock oundvikligen inför de förändringar som har skett sedan rapporten kom ut.

I flera fall har byggnader rivits, tyvärr ibland i sådan omfattning att så gott som alla spår av gruvdriften har utplånats. I vissa fall har byggnaders användning ändrats, dess skick har förändrats, oftast till det sämre, men i något fall till det bättre.

I samband med besöken har också enstaka sakfel konstaterats, vilket dock inte ska läggas rapportens upphovsman till last. I de fall det har varit möjligt att verifiera det korrekta förhållandet, har korrigeringar medtagits i det här komplementet.

Bildmaterialet är så gott som uteslutande taget av författaren till komplementet. I vissa fall har enkla skisser eller kartor upprättats med RAÄ-rapporten som bas. Oftast har nya kartor tagits fram, ibland dock kanske utifrån samma källmaterial, varför en viss likhet med RAÄ-rapportens illustrationer kan skönjas – något som givetvis också är avsett att underlätta jämförelsen för läsaren.

Grundprincipen för vad som tas upp i det här komplementet är att någonting på platsen för en av de gruvor som tas upp i RAÄ-rapporten ska ha ändrats, eller att någon sakuppgift har visat sig vara felaktig. I några fall har även byggnader som helt utelämnats i rapporten tagits med.

Avsikten med det här komplementet, vilket bör framhåvas, är att dela med sig av de kunskaper och insikter som uppnåtts vid besök på platsen för de olika gruvorna. Uppdateringar eller korrigeringar är relativt kortfattade, vilket främst beror på en önskan att undvika att försöka "skriva en ny rapport". Författaren vill tvärtom uppnå en enkel och trevlig uppdatering och komplement till en av de få övergripande tryckta verk

om gruvanläggningarna i Bergslagen som har kommit ut under det senaste halvsekle.

För utförligare fakta om respektive gruva, hänvisas till webbplatsen "Bergsbruk.se". Det här komplementet är skapat för att passa ihop med "Gruvbyggnader i Bergslagen", till skillnad från webbplatsen, som har en vidare inriktning, som kan läsas helt i sin egen rätt och som står för sig själv.

Uppdateringar om vissa gruvor saknas i den här versionen. Det finns en avsikt att införliva något om dessa gruvor i en kommande version av komplementet. Finns tid, resurser och intresse i framtiden kan säkert också "uppdateringar av uppdateringen" bli aktuella, med tanke på den takt olika förändringar påverkar gruvmiljöerna i Bergslagen.

Stort tack riktas till alla som har bidragit eller hjälpt till med material som ingår i det här komplementet samt, för själva rapportens tillblivelse en gång i tiden, till Riksantikvarieämbetet och rapportens upphovsman, Kjell Sundström.

Ytterligare iakttagelser eller förändringar som inte tas upp här, liksom korrigeringar av felaktigheter, tas gärna emot via epost på adressen webmaster@bergsbruk.se.

Uppsala, mars 2004

Gruvor i Uppsala län

DANNEMORA

Dannemora och Films socknar i Östhammars kommun
Järnmalmgruva

Gruvan lades ned 1992. I allt väsentligt är gruvbyggnaderna oförändrade. Utfraktsbanorna av betong står kvar, men det flyttbara matarbandet i fackverkskonstruktion har skrotats. Under den del av utfraktsbanan där fackverksmataren fanns, har en scen uppförts och ett tak över scenen är upphängt under utfraktsbanan.



Utfraktsbana med nytt tak över scen.

Ventilationshuvar och utblås, skorstenar m.m, på anrikningsverket har monterats bort; likaså har utlastningsfickor på anrikningsverket avlägsnats och öppningarna har murats igen. Två lyftbalkar ovanför porten till spelrummet högst upp i laven har skurits bort. Vissa reparationer av fasaderna på anrikningsverk och lave har utförts. Flertalet trappor, fönster och dörröppningar nära marknivå på lave och anrikningsverk har murats igen, likaså har lastportarna som ledde till skipar och hissar murats igen. En ensam malmvagn står sedan länge på spåret utanför verkstaden (f.d. Södra Maskin).

Utsiktspaviljongen som tidigare fanns i norra änden av Storrymningen, har på grund av rasrisk flyttats till den södra änden. Föreningen Dannemora Gruvors Intresseförening har i samarbete med Föreningen Vallonbruk i Uppland anlagt stängslade gångvägar över Maskinschaktet samt fram till, och ned i, Svavelgruvan.



Den moderna anläggningens gruvlave, utan lyftbalkar.



Igenmurade lastportar för skipar.

HERRÄNG

Häverö socken i Norrtälje kommun
Järnmalmssgruvor

Herrängsfältet ligger 8 km norr om Hallstavik i norra Roslagen vid Singöfjärden.

Gruvdrift har pågått i Herräng sedan 1500-talet. Bristen på vattenkraft innebar att gruvbrytningen tog fart först när ångkraft började användas. Gruvornas läge vid kusten med goda transportmöjligheter inverkade också positivt.

1753 byggdes en stånggång från Bredsund till Lappgruvan för att driva pumpar.

1822 drev en ångmaskin pumparna vid Jacobi gruva (senare sammanbruten med Eknäsgruvan).

Flera olika ägare figurerade i gruvfältet, men ägandet samlades senare till en ägare. Herrängs Grufvebolag ägde marken fram till 1878.

1889 grundades Herrängs Gruf AB.

1894 infördes magnetisk malmseparering.

1897 byggdes en linbana mellan Glittergruvan och Kärrgruvan. Den krossade malmen forslades via en annan linbana till ett anriktningsverk vid Singöfjärden.

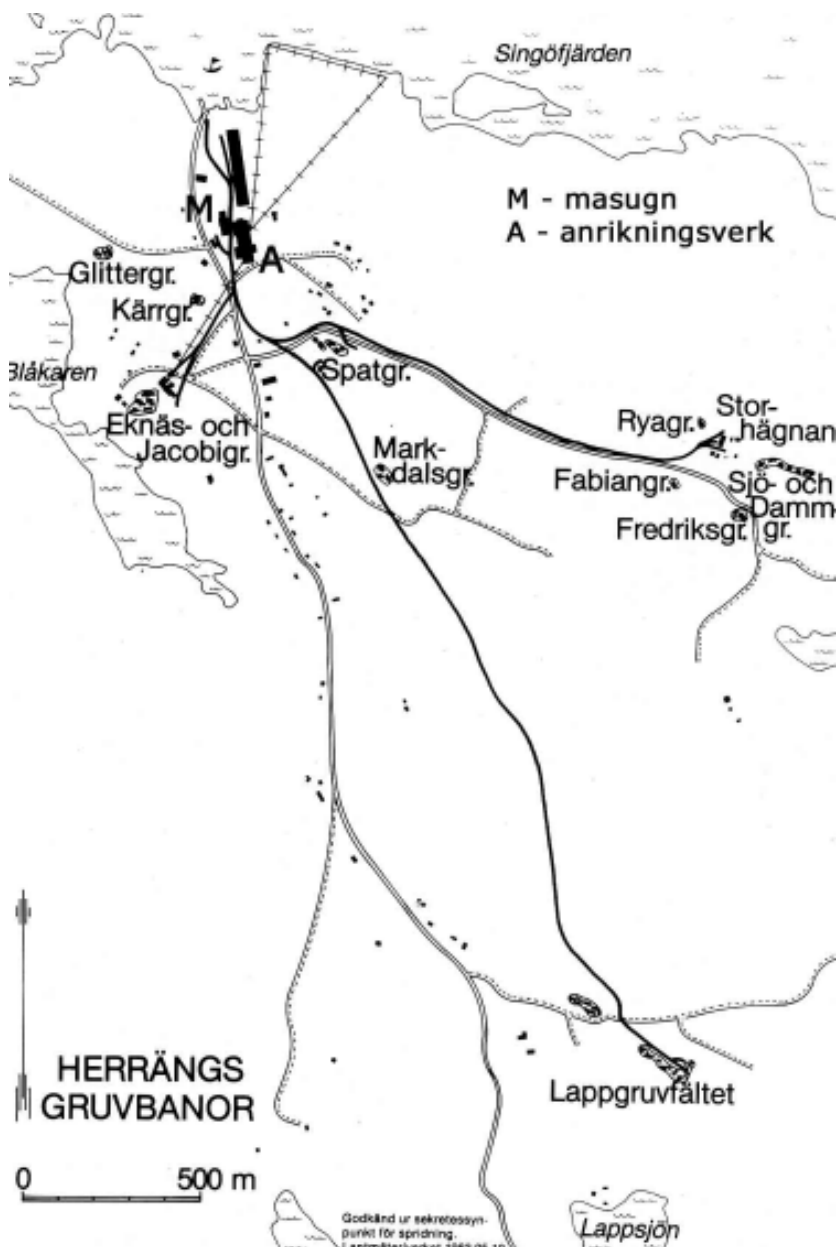
Strax efter sekelskiftet övergick man till en av Gustaf Gröndal patenterad anriktningsmetod, vilket innebar framgångar.

1902 påbörjades uppförandet av en hytta med två masugnar och ett briketteringsverk, de första i landet som helt grundats på Gröndals metoder.

1905 tog malmen slut i Glitter- och Kärrgruvorna. Undersökningar vidtog och ett krossverk uppfördes vid Lappgruvan för att ta hand om dåligt skradd malm.

1910 rekonstruerades Herrängs Gruf AB.

1918 förvärvades aktiemajoriteten av Olaus Olsson Kolimport AB i Stockholm. Bearbet-



Ur "Vägen från gruva och bruk" SJK37, 1984, red. Lennart Welander
(Observera att alla de markerade järnvägarna inte fanns samtidigt.)

ningen i Spatgruvan återupptogs. Dagbrotten vid Eknäs och Jacobi sammanbröts och sänkning av



F.d. Herrängs Grufs kontor.



Anrikningsverket.

ett nytt uppfordringsschakt påbörjades.

1919 brann anrikningsverket och maskincentralen. Ett nytt anrikningsverk samt ett sintringsverk uppfördes.

1921 gick Olaus Olsson i konkurs och Mälarbanken övertog ägandet av gruvorna. Brytningen i Lappgruvan upphörde.

1926 övergick ägandet till Handelsbanken. I början av 1930-talet återupptogs brytning i Hägnadsfältet och ett centralschakt sänktes vid Charlottagravan.



Borrsmedjan

1959 upphörde brytningen i Spatgruvan.

1961 avslutades all gruvbrytning i Herrängsfältet (Hägnadsgruvan och Eknäsgruvan).

1969 upphörde även järnbruksdriften.

1982 brann laven vid Eknäsgruvan ned.

Läget idag

Kvar från gruvtiden finns f.d. Herrängs Grufs brukskontor, ursprungligen byggt på 1700-talet vid Eknäsgruvan och då använt som spelhus. Det flyttades 1889 till dess nuvarande plats och har även i dag funktion som kontor för olika lokala företag.

Det gamla järnbrukets lokaler är övertagna av ett gjuteri och har byggts om till stora delar. Anrikningsverket från 1919 är kvar, exteriört till stora delar intakt.

Dessutom finns en ladugård från 1760-talet, härstammande från gruvbolagets jordbruksdrift, samt en borrsmedja kvar. Smedjan är murad i slaggsten och är från början av 1900-talet. Övriga byggnader från gruvdriften är rivna.

RAMHÄLL

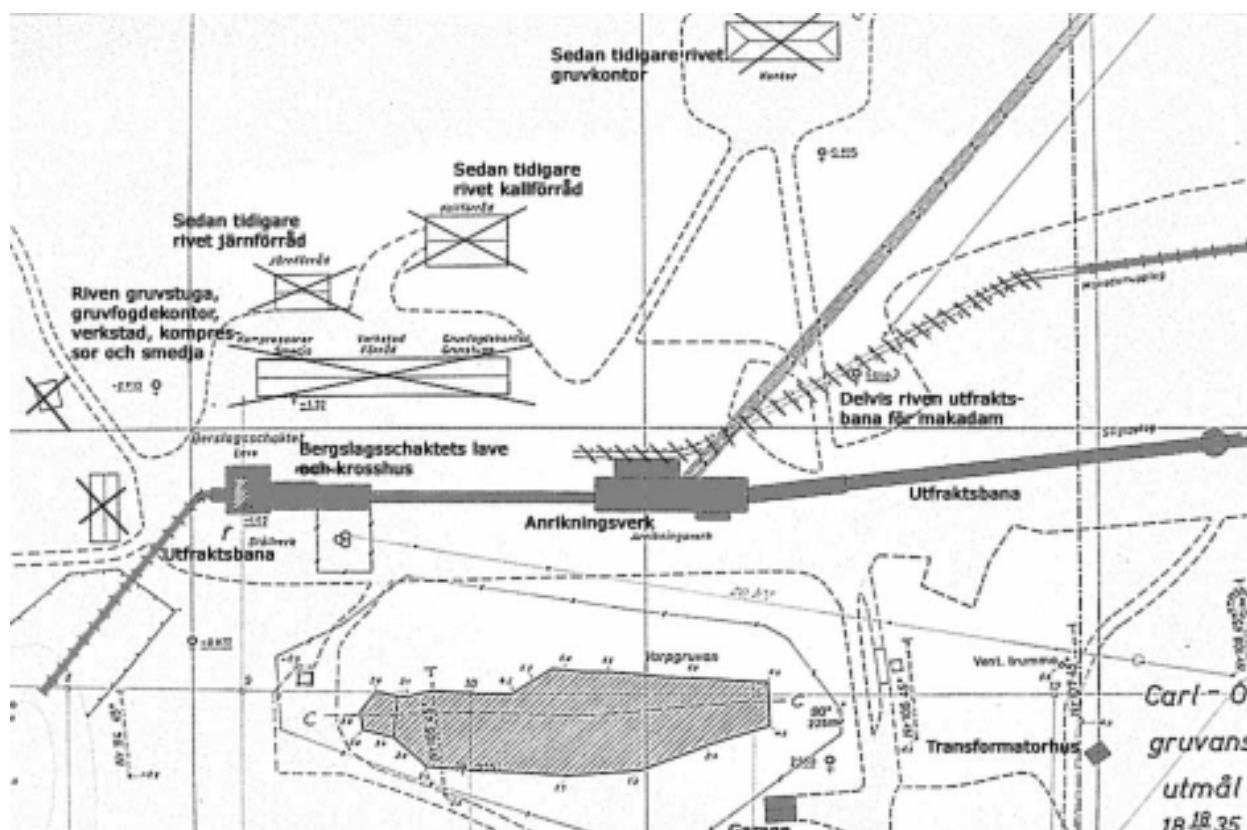
Alunda socken i Östhammars kommun
Järnmalmgruva

Vid gruvanläggningen har gruvstugan, som också innehöll gruvfogdekontor och verkstad, samt kompressorer och smedja, rivits. Därtill har den lutande delen av den norra utfraktsbanan (för ma-

kadam) rivits, förmodligen av säkerhetsskäl, se skissen nedan. Området håller på att växa igen, men kvarvarande byggnaders skick är i stort det samma. Dörrar och fönster nära marken har dock murats igen och området har städats på skrot. Som en ytterligare uppgift kan nämnas att det fanns en särskild kontorsbyggnad längre norr ut, som inte finns med på ritningen i "Gruvbyggnader i Bergslagen".



(Ovan) Platsen för den rivna gruvstugan i förgrunden. Från anriktningsverket mitt i bild utgick också den andra, delvis rivna, utfraktsbanan.



Gruvor i Södermanlands län

FÖROLA

Svärta socken i Nyköpings kommun
Järnmalmgruva

Den enda mer påtagliga förändring som skett, är att den kulkvarn som stod kvar i anrikningsverket är skickad till skrot. Byggnaden gör nu tjänst som båtverkstad.

KANTORP

Sköldinge socken i Katrineholms kommun
Järnmalmgruva

Skalundagruvan

Gruvfogdebostaden är tillbyggd och förlängd i bägge kortändarna och ger numera intryck av ett betydligt större hus. Maskinhuset har fått plåttak och verkar tillbyggt. Det används som stall och bär, om möjligt, ännu mindre spår av sin forna funktion som maskinhus än tidigare. Den nye ägaren har vissa funderingar på att undersöka om det är möjligt att fylla igen gruvschakten med de kvarvarande varphögarna.



Maskinhuset vid Skalunda som stall.



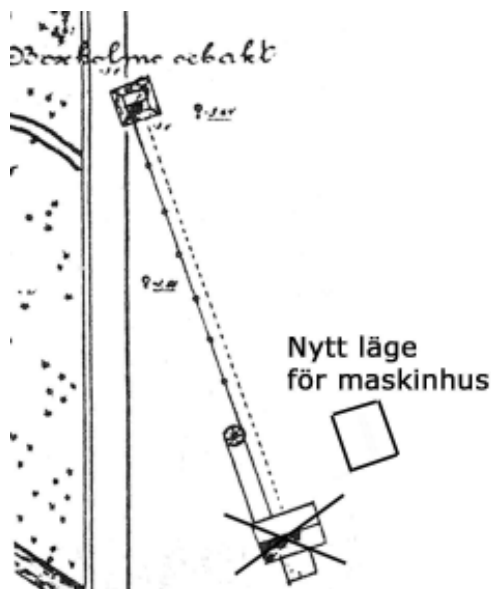
Den tillbyggda gruvfogdebostaden vid Skalunda.

Oscarsgruvan

Vändbrottet står kvar i gott skick, medan maskinhuset är flyttat, bort från dess ursprungliga plats, till en ny placering bredvid vändbrottet. Det har dessutom byggts om till garage och kan knappast längre uppvisa några som helst kännetecken för ett maskinhus. Den pedagogiska miljön som visade hur ångkraften gick in istället för vattenkraften är tyvärr alltså inte bevarad.



Vändbrottet vid Oscarsgruvan. Maskinhuset är flyttat utanför bildens vänsterkant.



Gruvor i Värmlands län

VÄRMLANDSBERG

Nordmarks socken i Filipstads kommun
Järnmalmssgruva

Alla byggnader utom förråden och våghuset är rivna. Schaktet är igengjutet.

*De kvarvarande
förråden.*



Gruvor i Örebro län

BASTKÄRN

Ljusnarsbergs socken och kommun
Järnmalmssgruva

Gruvan ligger 1,5 km söder om Silverhöjden, söder om Grängesberg.

Gruvan inmutades 1850 och fick namnet Bastgruvan. Utmål lades 1854. Bearbetning ägde rum i mycket ringa utsträckning de första 40 åren.

1872 inmutades Fäbobacksgruvan, som utmålsbelades 1874. Efter bearbetning i mindre skala under två år ligger fyndigheten öde i 40 år.

1898 bildades Bastkärens Grufaktiebolag av ett antal svenska bruk. Brytningen påbörjades i stor skala.

1916 återupptogs brytningen i Fäbobacksgruvan av Högfors Aktiebolag.



Det f.d. maskinhuset.



Gruvstugan.

1925 upphörde brytningen i Fäbobacksgruvan och den vattenfylldes.

1939 inköptes Fäbobacksgruvan av Bastkärens Grufaktiebolag och nybyggnationer samt rationaliseringar utfördes.

1940 påbörjades sänkningen av ett nytt centralschakt. Arbetet pågick i fem år.

1942 uppfördes en ny gruvstuga.

1946-48 byggdes den nya laven och ett sov-ringsverk.

I början av 50-talet var gruvan i stort sett utbruten och brytningen överflyttades till Fäbobacks-

gruvan, dit underjordsförbindelse etablerats.
1978 avslutades gruvdriften.



Ruinerna efter anrikningsverket.

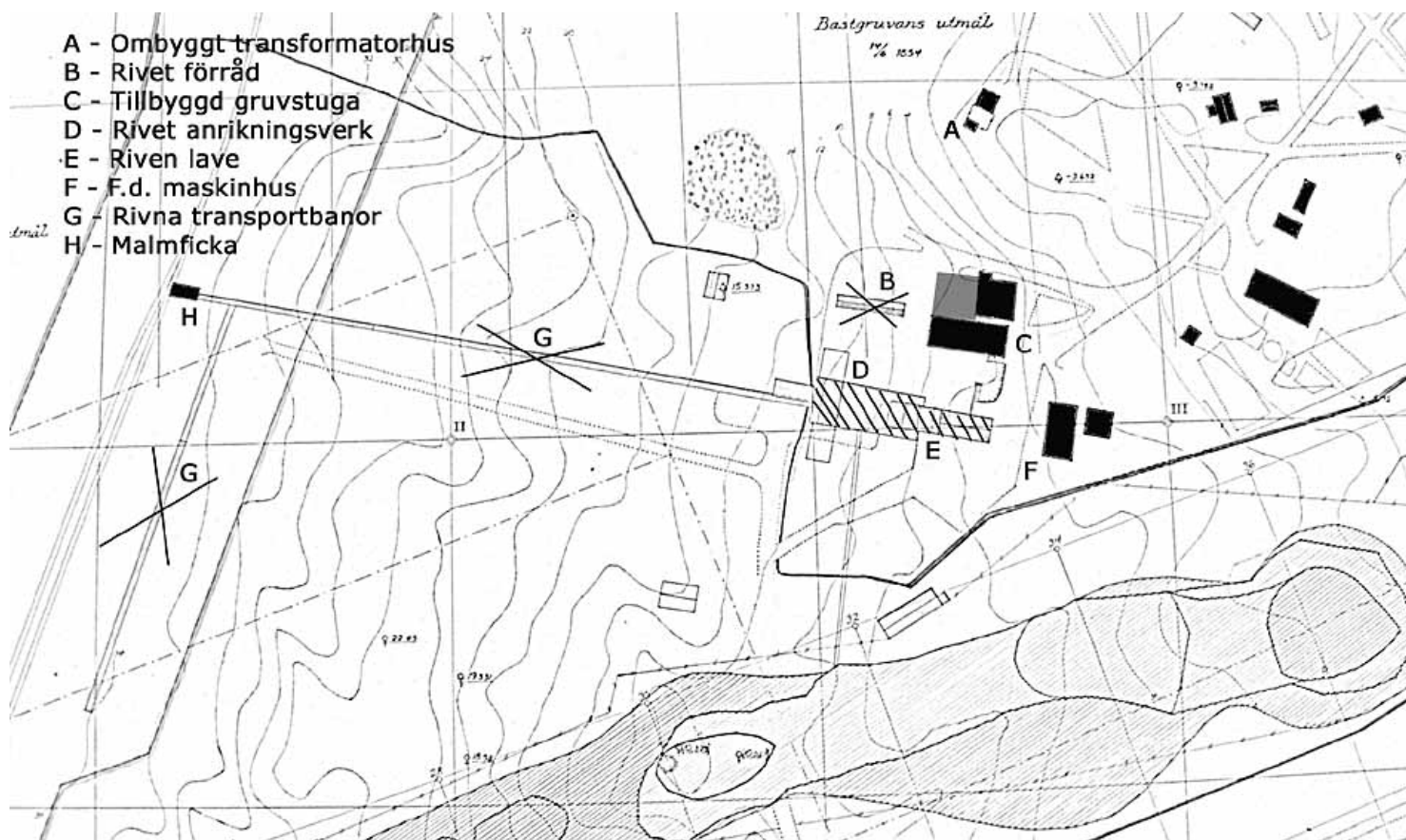
Läget idag

Kvar vid Bastgruvan finns de relativt omfattande ruinerna efter laven och anrikningsverket. Lämningarna är delvis täckta med rivningsmassor. Dessutom finns det gamla maskinhuset, liksom gruvstugan kvar. Vid malmutlastningen står en rad pelare från utlastningsbanan samt en malmficka i betong. Ett transformatorhus finns kvar i ombyggt skick.

Gruvstugan är tillbyggd och inrymmer en firma med teknisk inriktning, liksom det gamla maskinhuset. Även en del av bottenvåningen till lave- och anrikningsverk används. Bastkärn som samhälle finns kvar och innehåller många exempel på gruvarbetarbostäder.



Malmficka vid utlastningen.



HÅKANSBODA

Ramsbergs socken i Lindsbergs kommun
Sulfidmalmsgruva

Håkansboda gruvor ligger ca 3 km öster om Storå och ca 1 km söder om Stråssa.

Kopparmalm bröts i Håkansboda redan på 1400-talet.

På 1540-talet lät Gustav Vasa bryta gruvorna en tid.

1551 länsades "gamla koppargruvan" för kronans räkning.

Åren 1627-1630 lät Louis De Geer anställa försöksarbeten som dock inte ledde till någon långvarig gruvdrift.

1702 upptogs Norrgruvan som bearbetades till 1738, då den övergavs vid 32 meters djup och ersattes av Sörgruvan.

1830 avslutades bearbetningen av Sörgruvan. Huvudsakligen bearbetades sedan Märrgruvan, från vilken malmfångsten smältes vid Mårdsätters och Sandbackens kopparhyttor.

1849 var bearbetningen av Kommersgruvan i full gång och gruvan blev fältets huvudgruva.

1873 nedlades driften på grund av att brytningens stora djup försvårade och fördyrade utvinningen.

1882-83 påbörjades ytterligare en brytningsperiod som dock lades ned på grund av låga kopparpriser.

1906 satte Stora Kopparbergs Bergslag som ny ägare igång en mindre brytning samt skrädning av varpen.



Den enkla laven.

1919 avbröts brytningen.

1975 påbörjades undersökningar under den gamla fyndigheten.

1978 övertog SSAB undersökningsarbetet. En över 1 km lång förbindelseort drevs från Stråssa.

1980-81 byggdes en enkel ställave i Håkansboda, tillsammans med ett nytt maskinhus.

1983 upphörde verksamheten.

Läget idag

De byggnader som finns kvar i Håkansboda är gruvstugan, som står tom i ganska dåligt skick, det moderna maskinhuset och laven, samt en äldre byggnad, troligen ett äldre maskinhus, som har använts för att lagra borrhärlor, även denna i dåligt skick. Vid Norrgruvan står en transformatorstation kvar från den tidiga nittonhundratalsbrytningen. Väster om Norrgruvan finns också en hjulgrav kvar från ett vattenhjul som drev en stångång.



Maskinhuset.

MOSSGRUVAN

Ljusnarsbergs socken och kommun
Järnmalmgruvor

Vid Sköttgruvan har transportbandet mellan laven och anrikningsverket skurits ned. Värt att notera är också det gamla maskinhuset som står kvar, snett i vinkel mot den nya laven.



Det gamla maskinhuset vid Sköttgruvan.



Transportbandet till anrikningsverket är nedskuret.

PERSHYTTAN

Nora socken och kommun
Järnmalmgruva

I anrikningsverket vid Storgruvan finns, förutom den i GbiB nämnda kulkvarnen och ett skakbord, ytterligare två skakbord bevarade.

Vid det gamla stickspårets sträckning runt Storgruvan, står en malmficka i betong kvar.

Det plåtklädda sjunk- och flytverket liksom makadamverket är bägge rivna. Endast betonggrunder samt en kross av Blake-typ finns kvar.

Runt hela området vid Storgruvan har ett stängsel med vanligtvis låsta grindar satts upp.

Lockgruvan har nästan färdigställts som turistgruva, med trappor ned till ca 40 meters nivå och ett tak över dagöppningen.



Blake-krossen i den rivna anläggningen vid Storgruvan.



Den blivande turistgruvan i Lockgruvan.

POLHEMSGRUVAN

Ljusnarsbergs socken och kommun
Järnmalmssgruva

Försovringsverket som ansluter till laven är delvis raserat, sannolikt söndersprängt. Matarband och malmficka är rivna.

*Det raserade
försovringsverket.*



STRIBERG

Nora socken och kommun
Järnmalmssgruva

De västra anläggningarna vid malmutlastningen är rivna, endast betongrester kvarstår, medan de östra delarna kvarstår, med skrapspel, kulvert, krosstation, m.m.

Det som i GbiB i bildtext och kartsbild samt under "Läget idag" anges som ett "gammalt anriktningsverk" (vid Domarhagen) bör i själva ver-

ket vara den försöksanläggning med rostugn, uppförd 1946, som nämns i grundtexten om Striberg. Den moderna laven benämns ibland "laven vid Knuts schakt", vilket dock genomgående ska vara "Carls schakt".

STRÅSSA

Ramsbergs socken i Lindesbergs kommun
Järnmalmssgruva

Utlastningsfickorna till kulsinterverket har rivits och skrotats. Anriktningsverket byggdes delvis om under 90-talet för att kunna ta hand om malm från den närbelägna Lovisagruvan, som kördes dit på en sträcka av järnvägen Stråssa-Storå. Gruvkontoret är numera i ett förfallet skick. Turistgruvan är nedlagd.



Kulsinterverket utan utlastningsfickor (tidigare t.v.).

ZINKGRUVAN

Hammars och Lerbäcks socknar i Askersunds kommun
Sulfidmalmssgruva

Knallagruvan lades ned i februari 2004, på grund av att fortsatt brytning av malmkroppen inte var lönsam. Laven, i sin skepnad från 1971, kvarstår dock och schaktet underhålls som reservutgång för Nygruvan, där drift pågår.

ÖSJÖBERG

Hjulsjö socken i Hällefors kommun
Järnmalmgruva

Malmfickan anges som riven i kartskissen i GbiB, men den kvarstår, dock i mycket dåligt skick (kan ses i GbiB, nedtill till höger i kartskissen, samt på bilden).

Gruvor i Västmanlands län

NORBERG

Mimergruvan

Lave, kross- och anriktningsverk används idag bl.a. av Upplevelselinje Bergslagen samt "Kraftverk Mimer" för olika kulturändamål. Plattorna i fasaden har säkrats med ett arrangemang liknande bergbultar.

Bålsjöverket

Under första halvan av 1990-talet använde Banverket anläggningen till makadamutlastning. Anriktningsverket används idag som förråd.



Anriktningsverket vid Mimer med säkrad fasad.

Klackberg

Laven och maskinhuset vid Gröndalsgruvan har varsamt rustats upp.

Kolningsberg

Gruvstugan vid Kolningsberg, byggd i tegel, finns kvar och används som lokaler för verkstadsindustri. Övriga anläggningar är rivna.

Kärrgruvan

Det som i GbiB anges som "gamla maskinhuset vid Mossgruvan", byggt i slaggsten, benämns också "Risbergs verkstad" och var en period gruvförvaltningens reparationsverkstad, där maskinparken underhölls. Verkstadens funktion ersattes sedan av en ny anläggning som är belägen SV om Kärrgruvans station. Den nyare byggnaden, i tegel, finns även den kvar idag och används för verkstadsindustri.

Byggnaderna vid centralschaktet inrymde tidigare en yrkesskola, Bobergsskolan, som numera har flyttat därifrån. Lokalerna hyrs nu ut till ett företag.



Den renoverade slaggstenslaven vid Gröndalsgruvan.

Kallmorberg

Anrikningsverket har delvis rivits och byggts om samt nybyggt för att bli mer ändamålsenligt för återvinningsföretagets verksamhet.

Kallmora silvergruva

Vid Kallmora silvergruva finns ett äldre maskinhus bevarat i relativt gott exteriört skick. Övriga byggnader vid gruvan är rivna.

Östanmossa

Östanmossa anrikningsverk, beläget vid vägen mot Nordansjö, öster om sjön Noren, återuppbbyggdes efter en brand 1957 och kvarstår idag, numera sålt till ett verkstadsföretag. Omfattande husgrunder finns kvar i anslutning till den moderna byggnaden, främst rester efter ett brikettverk.

Eskilsbacken

Gruvstugan vid Eskilsbacken i centrala Norberg, intill f.d. länsväg 251, står kvar och används nu för affärsverksamhet. Schaktet används till bergvärme för den närbelägna skolan. Övriga byggnader är rivna.



Östanmossa anrikningsverk.

SALA SILVERGRUVA

Sala socken och kommun
Sulfidmalmsgruva



Över Knechtschaktet har en rekonstruktion av originallaven från 1887 uppförts, för att kunna forsla besökare till och från turistgruvan. Den innehåller nu två moderna personhissar. Ett hjulhus har även brunnit ned.

*Den rekonstruerade laven
vid Knechtschaktet.*

Gruvor i Dalarnas (f.d. Kopparbergs) län

BISPBERG

Säters socken och kommun
Järnmalmgruva

Laven över Wasaschaktet med anslutande byggnader har rustats upp och befinner sig nu i gott skick.

FALUN

Falu socken och kommun
Sulfidmalmgruva

Det 1927 uppförda anrikningsverket är rivet och på platsen finns endast kvar en grusplan. Övriga byggnader kvarstår i fint skick. Hela gruvområdet är numera klassat som världsarv.

GRÄNGESBERG

Grangärde socken i Ludvika kommun
Järnmalmgruva

Anrikningsverket intill Centralschaktet har rivits. Kulturhuset Cassels donation, som brann ned 1992, är återuppfört. Det stora vattenhjulet, Lombergshjulet, har återuppbyggts (dock utan hjulhus).

GRÄNSGRUVAN

På gränsen mellan Ludvika och Smedjebackens kommuner
Sulfidmalmgruva

Anläggningen är riven och området tilljämnat. Det är idag svårt att se några spår efter gruvdriften.

HÅKSBERG

Ludvika stad och kommun
Järnmalmgruva

Maskinhuset vid centralschaktet i Håksberg har tömts på utrustning – kompressorer och spel med spellinor till laven är borta. Även tryckluftstankarna utvändigt är borta. Utfraktsbanan från anrikningsverket sattes i brand vid ett missöde och endast pelarna kvarstår. Betonglavens fasad är klädd i plåt och är i gott skick. Den ägs av en bilhobbyförening. Gruvkontoret i Håksberg, väster om centralschaktet finns kvar och används av olika företag.

Laven i Källbotten, som i GbiB anges som ställave, är byggd i betong med spelrummet byggt av plåtklädd stålstomme. Laven är numera helt invuxen i slyskog och kan vara svår att hitta under sommarhalvåret.



Pelarna som bar upp utfraktsbanan.

INTRÅNGET

Garpenbergs socken i Hedemora kommun
Järnmalmgruva

De gamla och nya anläggningarna har råkat bli förväxlade i kartskissen över Intrånget i GbiB. Det som märks ut med "1" på kartan är den rivna nya anläggningen, av vilken endast betonggrunder återstår. Det som märks ut med "2", är

den gamla anläggningen. 2:an står bredvid det som var anrikningsverket (idag rivet). Den gamla, idag kvarstående, laven syns strax nedanför till höger. Symbolen för byggnaden innehåller ett kryss.

LEKOMBERG

Ludvika stad och kommun
Järnmalmgruva

Lekomberg ligger 5 km NV om Ludvika.

Järnmalmsbrytning vid Lekomberg påbörjades redan på 1600-talet.

På 1800-talet påbörjades en mer omfattande brytning.

1910 fick Lekombergs Gruf AB tyska ägare.

1911 uppfördes ett nytt anrikningsverk. Samma år påbörjades byggnationen av en ångdriven kraftcentral nedanför gruvan vid sjön Väsman.



Transformatorhuset.

1912 färdigställdes uppförandet av kraftcentralen.

1914 byggdes en rutschbana (rälsbana) mellan anrikningsverket och järnvägen.

1922-25 byggdes en 4,5 km lång linbana över berget till Källbotten, där en annan järnväg, Bergslagens Järnvägar (BJ), hade en lastplats. Detta berodde på en tvist mellan gruvbolaget och Stockholm-Västerås-Bergslagens Järnvägar (SWB) om fraktpriserna.

1927 byggdes ett nytt anrikningsverk med fem våningar.

1938 byggdes en 650 m lång järnvägstunnel från SWB in till gruvan för utlastning av slig från en tappficka vid anrikningsverket.

1941-42 byggdes en andra linbana från Sörviksgruvan.

1944 upphörde brytningen.

1946 avslutades underjordsverksamheten. Anrikningsverket kördes vidare på malm från gruvorna i Sörvik och Källbotten, som fraktades dit med linbanorna. AB Statsgruvor övertog gruvan.

1950 nedlades verksamheten helt.

1957 revs de sista kvarvarande byggnaderna vid gruvan, med något enstaka undantag.

Läget idag

Kvar vid gruvan finns transformatorhuset i grått ludvikategel i gott skick. Dessutom finns ett signalvakthus, som ursprungligen användes vid driften av rutschbanan kvar, samt en replika av huset ett stycke därifrån.

Nere vid sjön Väsman ligger ångkraftcentralen kvar i gott exteriört skick, även den i grått ludvikategel. Den höga skorstenen är dock rivet. Byggnaden används som verkstadslokal och förråd.



Ångkraftcentralen.

LUSTIGKULLA

Norrbärke socken i Smedjebackens kommun
Sulfidmalmsgruva

Utfraktsbanan och malmfickan har rivits, medan lave och maskinhus fortfarande står kvar.

SAXBERGET

Grangärde socken i Ludvika kommun
Sulfidmalmsgruva

Alla byggnader vid själva gruvan har rivits och marken har jämnats till. Några spår efter gruvdriften är nu mycket svåra att återfinna.

SMÄLTARMOSSEN

Garpenbergs socken i Hedemora kommun
Järnmalmsgruva

Anrikningsverket från 1935 och gruvstugan är bägge rivna, medan övriga byggnader kvarstår. Spel-
linorna mellan maskinhus och lave hänger kvar. Ett staket har satts upp runt laven. Smältarmossens
status som en komplett, mindre gruvanläggning har minskat avsevärt.

STOLLBERG

Norrbärke socken i Smedjebackens kommun
Sulfid- och järnmalmsgruva

Den moderna anläggningen är riven.

SVÄRDSJÖGRUVAN

Svärdsjö socken i Falu kommun
Sulfidmalmsgruva

Anläggningen är avlägsnad, allt är rivet och
marken är tilljämnd, liksom även ruinerna ef-
ter det gamla anrikningsverket.



*Svärdsjö – platsen för schaktet där laven av
"gruvcirkus-typ" stod.*

TOMTEBO

Stora Skedvi socken i Sätters kommun
Sulfidmalmsgruva

Byggnaderna vid själva gruvan, laven och maskinhuset, är rivna sånär som på lavens betongfundament.

*Betongstommen till
den rivna laven.*



TUNA HÄSTBERG

Stora Tuna socken i Borlänge kommun
Järnmalmsgruva

Bandgången mellan laven och anrikningsverket vid den modernare anläggningen har rivits. En rejäl skada i anrikningsverkets norra fasad här-rör troligen från rivningsarbetet. Utfraktsbanorna på södra sidan av anrikningsverket är också rivna. I övrigt är anläggningen intakt. Gruvstugan används av ett mindre gruvföretag och det övriga området utnyttjas för hantering av jordmassor.

I det gamla maskinhuset vid den äldre anläggningen pågår numera ingen verksamhet.

Den broliknande utfraktsbanan i betong vid det gamla anrikningsverket är svårt invuxen i sly och kan vara svår att hitta. Det bör för övrigt



Den modernare anläggningen. Foto: Daniel Karlsson

noteras att järnvägen från Rämshyttan fortsatte till Idkerberget med ett stickspår till Tuna Hästberg, vilket inte framgår av kartskissen i GbiB.

VASSBO

Idre socken i Älvdalens kommun
Sulfidmalmsgruva

Hela anläggningen är riven och alla rester har sorgfälligt avlägsnats. Det enda som numera antyder om verksamhet på platsen är en skogsväg i kanten på en tallbesådd grusplan. En enda

husgrund från ett mindre uthus kan urskönjas. Slamdammen är det mest påtagliga beviset på att gruvdrift har förekommit.

Anläggningen i Vassbo är totalt avlägsnad.



VINTJÄRN

Svärdjö socken i Falu kommun
Järnmalmgruva

Anrikningsverket vid den nya anläggningen har tillbyggt med ett tak. Den gamla anläggningens lave har till en del börjat att förfalla. Spelhuset står numera tomt och oanvänt. Transformatorhuset av slaggsten är nästan helt avskärmat av uppväxande vegetation.

Den nya anläggningen med ett tillbyggt tak.



Gruvor i Gävleborgs län

BODÅSGRUVAN

Torsåkers socken i Hofors kommun
Järnmalmgruva

Sandviks provgruva är nedlagd och utrymmena övertogs av en champinjonodling. Verksamheten nedlades dock under 2003. För närvarande pågår studier av nya användningsområden för den f.d. gruvan, där whiskylagring(!) är ett alternativ som diskuteras.

VINGESBACKE, NYÄNG OCH LÅNGNÄS ANRIKNINGSVERK

Torsåkers socken i Hofors kommun
Järnmalmgruvor

Vid Nyängsgruvan har verkstaden försetts med fönsterluckor och traversbalken utanför har skurits ned. Det som i GbiB benämns ”garage” har också varit serviceverkstad och lokstall för den smalspåriga järnväg som gick mellan gruvan i Vingesbacke, via Nyäng, till anrikningsverket i Långnäs.

Maskinhuset vid Nyängsgruvan har byggts om med ytterligare en port. Genom ombyggnaden försvann genomföringen för spellinorna, varför nu karaktären av maskinhus inte längre är lika tydlig.



Det ombyggda maskinhuset vid Nyängsgruvan.

Källor

Asph, Å, *Herrängs gruvbanor* ur Wellander, L, red. *Vägen från gruva och bruk*, Svenska Järnvägsklubbens skriftserie nr. 37; 1984; ISBN 91-85098-37-X

Berg och malm i Örebro län, SGU PM 1987:3

Beskrivningar till slutkartor från Bergsstaten i Falun.

Geijer, P. och Magnusson, N.H, *De mellan-svenska järnmalmernas geologi*, SGU; 1944

Geijer, P, *Norbergs bergrund och malmfyndigheter*, SGU; 1936

Tidningen *Gruvarbetaren*, Tidskrift för Svenska Gruvindustriarbetareförbundet.

Hopsu, V, *Norbergs gruvor på 1960-, 70- och 80-talen*, SGU rapport nr. 71; 1992; ISBN 91-7158-2176

Nerikes Allehanda, 2004-02-07

”Järnvägsdata”, Svenska Järnvägsklubbens skriftserie nr. 57; 1992; ISBN 91-85098-71-X

Nordqvist, N-E, *En gruvas historia*, Ludvika

Sundström, K, *Gruvbyggnader i Bergslagen*, Riksantikvarieämbetet, Rapport RAÄ 1993:2; 1993; ISBN 91-7192-841-3

Tegengren, F.R, *Sveriges ädlare malmer och bergverk*; 1924



Laven över centralschaktet i Håksberg, ett gott exempel på en välbevarad gruvbyggnad i fint skick. Området behåller sin industriella karaktär, vars betydelse inte bör glömmas bort i bevarandesammanhang.

När Riksantikvarieämbetets rapport "Gruvbyggnader i Bergslagen" kom ut 1993, var den en av få sentida publicerade böcker som på ett översiktlig sätt redovisar gruvbyggnader och historik kring ett flertal av Bergslagens gruvor som brutits i senare tid. Efter att i princip all gruvdrift hade upphört i slutet av 1980-talet, lät Riksantikvarieämbetet inventera samtliga gruvor i Bergslagen för att få ett underlagsmaterial för värdebedömningar och bevarandeåtgärder kring de olika gruvmiljöerna. I rapporten, som nu dessvärre är slutsåld, ingick också en översikt över bergshanteringens utveckling genom historien. Under den tid som har gått sedan inventeringen gjordes 1989, har mycket hänt vid de olika gruvmiljöerna. Många byggnader har rivits, andra har byggts om eller restaurerats och fått andra användningsområden. I enstaka fall har nya byggnader tillkommit. För att i någon mån täcka behovet av en uppdatering av RAÄ-rapporten, publiceras därför en komplettering till "Gruvbyggnader i Bergslagen" som gratis pdf-fil på webb-platsen Bergsbruk.se.